

Ferenc is kultúr- és pedagógiatörténettel foglalkozott: írt az óvónőképzés, a tanítóképzés, a leányiskolai nevelés kezdeteiről. [290\(290\)](#)

Összességében elmondhatjuk, hogy a Soproni Szemle fennállása óta jelentős mennyiségű oktatástörténeti tanulmányt, rövid cikket közölt, hol nagyobb összefüggések [398](#)feltárásával, hol kisebb adalékok közlésével gazdagítva a helytörténetírást. Az érdeklődő olvasó csakúgy találhat a maga számára értékes és érdekes információt, mint a profi kutató. A különböző generációk újra meg újra felfedezik a Szemle iskolatörténeti írásait: tanulmányi versenyre készülő középiskolások, szakdolgozatot író főiskolások és egyetemisták, iskolájuk történetét feldolgozó pedagógusok, honismereti pályázatra készülő diákok és felnőttek a mai napig haszonnal forgatják a Soproni Szemlét. Sokuk számára egy-egy Szemlében megjelent iskolatörténeti írás jelentette és jelenti ma is a további kutatásokhoz a kiindulópontot. Remélhetőleg az elektronikus hozzáférési lehetőségek bővülése is növeli a közeljövőben a Szemle olvasóinak tárborát.

***

Anton Sigel: Soproni látkép, évsz. n. Akvarell, toll.
A Soproni Múzeum tulajdona. Ltsz.: K.2002.1.5

2005. LIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 336 Emlékezés a Soproni Szemle újraindításának 50. évfordulójára (1955–2005) / **399**Kücsán József: Néprajz a Soproni Szemlében

399 Kücsán József: Néprajz a Soproni Szemlében

Annak bizonyosságára, hogy a Soproni Szemle alapítói a kezdetektől a folyóirat profiljához tartozónak tekintették a néprajztudományt, álljon itt egy mondat: „Sopron és Sopron vármegye multjának minden gazdagságát, jelenének problémáit, jövőjének lehetőségeit, a város és a megye történetét, művészetét, kultúráját, szociográfiáját, nyelvi és néprajzi sajátosságait akarjuk ezeken a lapokon egybegyűjteni.”²⁹¹⁽²⁹¹⁾ Az idézett mondat a Szemle első évfolyamának első számában jelent meg, és az „A szerkesztőség” aláírással jegyzett „Beköszöntő”-ből származik. Elöljáróban fontos lenne – de majd’ hetven év távlatából lehetetlen – azt tisztázni, hogy a Heimler Károly főszerkesztővel együtt 19 fős, jeles szak- és közéleti férfiakkal álló szerkesztőbizottság egyes tagjai mire gondoltak, amikor a vármegye „néprajzi sajátosságairól” tettek említést.

Ne feledjük, hogy 1937-ben, amikor a fent idézett sorokat is megfogalmazták, jelent meg *A magyarság néprajza* című 4 kötetes összefoglaló mű első kiadásának utolsó kötete, amelynek tudós szerzői és szerkesztői közül még senki nem rendelkezett néprajzkutatói diplomával!²⁹²⁽²⁹²⁾ A különféle tudományszakokból jöve, magukat képezték etnográfussá, s rakták le a magyar néprajztudomány alapjait. Az első néprajzi tanszéket 1929-ben a szegedi egyetemen létesítették, amit 1934-ben a budapesti követett.²⁹³⁽²⁹³⁾ A mondottakból következik, hogy a Szemle szerkesztőbizottságának tagjai a frissen alapított folyóirat óhajtott szerzői gárdájában még nem számíthattak a vármegyében élő, vagy vizsgálataik területét itt kiválasztó szakértő kutatókra, hiszen képzett etnográfus még országos szinten is kevés volt. E rövid kutatás- és tudománytörténeti közbevetést csak ezért tettem, hogy lássuk: ha rövid írásom címét kérdéssé fordítom, milyen elvárások mentén kell és szabad a Szemle korai, első nyolc évfolyamát elemeznünk és értékelnünk.

Az 1957. évi 4. számban összevont tartalomjegyzék készült a folyóirat első tíz évfolyamához.²⁹⁴⁽²⁹⁴⁾ Az összeállítás a néprajzi témájú közlemények közé 24 rövidebb-hosszabb írást sorolt. Ha csak a száraz statisztikai megoszlásra vagyunk kíváncsiak, megállapíthatjuk, hogy a háború előtti nyolc évfolyamban ezek közül 15 cikk található. Eltekintek itt a publikációk egyes és összterjedelmének kiszámításától, a témacsoportok százalékos arányokkal való súlyozásától, ez egy másik dolgozat témájául szolgál. Amit viszont vizsgálnunk kell és lehet, az az, hogy az adott kor átlagos szakmai elvárásainak mi módon feleltek meg a közlemények. A 15 dolgozat szakmán belüli szakágak közötti megoszlása arányos, 8 sorolható a tárgyi, 7 a szellemi néprajz vizsgálódásának körébe. Ami viszont szomorú, hogy a tárgyi néprajzhoz sorolható cikkek zöme – a 6 db, különféle népviseleteket tárgyaló adatközlés – még az adott kor szakmai színvonalának **400** szintjét is messze alulmúlta, megelégedtek a „Gyöngyösbokréta” mozgalom felkeltette igények kielégítésével! Sem a viselettörténeti, sem a társadalom- és gazdaságtörténeti háttérrel nem vizsgálták, nem közöltek minta- és szabásrajzokat, nem szóltak a köznapi viseletről. Egyetlen erényük, hogy majd’ mindegyiket Diebold Károly igazán kitűnő fotói illusztrálták. Ha az 1950–1970-es évek rész- és összefoglaló tanulmányai nem születtek volna meg, eme Szemlecikkek alapján igen keveset tudnánk a vármegye népviseleteiről! A további két írás a mai napig megállja a helyét, akár a sírjelekről, akár a szőlőprécekről szóló modern szemléletű összefoglalásokhoz korrekt adatokkal tudnak szolgálni.²⁹⁵⁽²⁹⁵⁾ A folklór témájú írások közül kitűnik Missuray-Krúg Lajos Hany Istókról írott tanulmánya, amely a korszak elvárható színvonalán szól a Rábaköz (Jókainak köszönhetően) elhíresült népregéjéről, a megfelelő hazai és nemzetközi párhuzamok ismeretében.²⁹⁶⁽²⁹⁶⁾ A további rövidebb-hosszabb cikkek is tisztas adatközlések, illetve bizonyos fontos témák mint a népzene, vagy a népi vallásosság gyűjtésének érdekében született figyelemfelkeltő írások.

Bár az idézett összefoglaló tartalomjegyzék az általános cikkek és módszertani tanulmányok között sorolja fel, mégis itt kell szólnunk a háború előtti Szemle-folyam két, talán legfontosabb néprajzi tárgyú

írásáról, melyek koncepciójukat tekintve messze túlmutattak a korai időszakban tapasztalható szakmai minőség szintjén.²⁹⁷⁽²⁹⁷⁾

Az első, Weger Imre tanulmánya, amelyben francia és német példák idézésével mutatta be a néprajzi kartográfiát és érvelt annak bevezetése mellett, nem leplezve korlátjait és buktatóit sem. Kitért a gyűjtési és feldolgozási kérdésekre, alapos módszertani útmutatóul szolgált. A cikk jól illeszkedett abba a sorba, mely a Szemle nagy ívű terveihez próbálta a szerzői gárdát toborozni és felkészíteni.²⁹⁸⁽²⁹⁸⁾

A második, a tervezett „Sopronmegyei Kultúratlasz” első közleménye 1942-ben, amit Mollay Károly és Weger Imre jegyzett, s amelyben az atlasz munkálatainak indításáról, annak céljairól, az alapul készített vaktérkép használatáról szóltak. Mellékeltek egy 40 kérdést tartalmazó kérdőívet is a születés–házasság–halál témakörében. Megjegyezték, hogy ezt a kérdőívet a megye valamennyi községébe elküldték, felkérve reménybeli munkatársaikat: falusi papokat és tanítókat annak kitöltésére és visszaküldésére. A „Kultúratlasz” második közleménye már abban az évben hírt is adott róla, hogy 51 kitöltött kérdőív visszaérkezett, de várják a továbbiakat, s a feldolgozáshoz még nem kezdenek hozzá. Az atlaszról ezek után nincs hírünk. Féltő, hogy a begyűlt anyag a szerkesztőség helyiségének pusztulásakor megsemmisült!²⁹⁹⁽²⁹⁹⁾ Azt viszont nyugodt szívvel kijelenthetjük, hogy az atlasz tervei még így, gyenge csírájukban is **401**magasan a háború előtti színvonal fölötti felkészültségű és igényű munka kezdetét jelezték, mely elvárásaiban is csatlakozott a város- és községtörténeti kutatások módszertani alapvetéseihez. Érdemes még megemlíteni, hogy 1938-ban a helytörténetírás feladatait taglaló cikk a nyelvjárásgyűjtés, a dűlő- és helynévkutatás, a tárgyi és szellemi néprajz gyűjtésének módszertani ismertetésére tett ígéretet – utóbbi kettőt Fél Edit írta volna.³⁰⁰⁽³⁰⁰⁾ Fájdalom, ez sem valósult meg!

A Szemle 1955-ben indult új folyamában megjelent írásokat olvasva, szerencsére már nem a minőség, hanem a mennyiség, a megjelent értekezések száma a gond – legalább is, ami a hagyományos értelemben vett néprajzi tárgyú cikkeket illeti! (Ettől az időtől kezdve a fő- és szakszerkesztők személye és felkészültsége már garantálta a megfelelő szakmai színvonalat.)

Az 1955–1960 közötti évfolyamokon még jól érezhető, hogy az újraindítás lelkesedése, a háború utáni időkben történt nemzedékváltás és a helyi témák publikációs lehetőségének 10 éves kényszerszünete nagyot lendítettek a folyóiraton. Ugyan a „Tanulmányok” rovatban ritkán jelennek meg néprajzi tárgyú írások, de a rövidebb közleményeket hozó „Helytörténeti adattár” cikkei bővelkednek klasszikus néprajzi, illetve történeti néprajzi adatokat is tartalmazó írásokban. Ám több évfolyamot áttekintve és összehasonlítva az is megfigyelhető, hogy ahogyan a Szemle profilja lassan, de megállíthatatlanul „letisztult”, s a publikációk zöme a helytörténeti, várostörténeti közlemények tárgyköréből került ki, úgy vált a néprajzi közlések többsége is történeti néprajzi témájúvá.

Nincs helyünk arra, hogy az 50 évfolyamot egyenként számba vegyük és elemezzük. Példaként legyen szabad csak az 1957-es kötetet áttekinteni, s abból a néprajzi érdeklődésre számot tartó írásokat kiválasztani: Dömötör Sándor: Fakémények Mihályiban és Kisfaludon; Iváncsics Nándor: Fakata-Fajankóhúzás Petőházán (Adatok Petőháza néprajzához); Schram Ferenc: Adatok a Sopron megyei betlehemes játékok történetéhez; Károlyi Zoltán: A Fertő és Hanság vízügyi kérdéseinek mai állása; Házi Jenő: Még egyszer Schlippergasse; Firbás Oszkár: Sopron legrégebbi erdőterképe; Péczely P. – Csatkai E. – Domonkos O.: Céhen-kívüli mesterségek; Domonkos Ottó: A soproni főzelékárosok céhalakítása 1848-ban; Péczely Piroska: Adat a keszthelyi és soproni takácsipar múltjára; Hajdu Helga: Soproni vonatkozású német kéziratok az Országos Széchényi Könyvtárban; Kovácsics Sándor: A Répcevidék egészségügyi viszonyai a 20. század elején (Három évi orvosi működésem a bői [Sopron m.] orvosi körzetben); Dávidházy István: Bérvita 1724-ben; Firbás Oszkár: Adalékok a soproni városi erdők XVIII. század eleji állapotához; Péczely Piroska: A Festetich majorok lakói Sopronban 1767–68

folyamán; Furbás Oszkár: Tűzifa elosztás a polgárok között az 1593. évben; Dávidházy István: A posztosok kallójáról készült kép.

Az általam önkényesen kiemelt 16 cikk közül mindössze az első három számítható a klasszikus néprajz kutatási körébe, s belőlük is csak egy, Dömötör Sándor írása jelent meg a „Tanulmányok” rovatban. A további 13 közlemény – ha úgy tetszik –, a tágabban [402](#)vett várostörténeti, gazdaságtörténeti, illetve ipartörténeti kategóriába sorolható, de talán senki nem vitatja, hogy a bennük közölt történeti néprajzi adatok miatt a történeti etnográfia elsőrendű forrásai!

Hozzávetőleg ezek az arányok maradtak a Csatkai Endre által szerkesztett Szemle egyes évfolyamaiban, egészen 1970-ig. Vitatható, de nehezen cáfolható, hogy az újraindított folyóirat Csatkai által meghatározott másfél évtizedének egyik erőssége épp a „Helytörténeti adattár” rovatcím alatt megjelentetett „kis színesek” sokasága! Nem tudni, hogy Csatkai e műfaj iránti vonzalmát még ifjú korából hozta-e, amikor megélhetésének része volt a hírlapokban publikált hasonló műfajú és terjedelmű közlések tömege?^{[301\(301\)](#)} Vagy úgy akarta inspirálni kortársait és nagyszámú „tanítványait” egy-egy téma elmélyültebb vizsgálatára, hogy tárgy-, épület-, ipar-, kereskedelem-, társadalom- és családtörténeti forgácsokat adott közre, mintegy felajánlva a további kutatás lehetőségét? Ez a titok megfejtetlen marad, talán örökre.

Ismét változott a folyóiratban a néprajzi tárgyú írások jellege és aránya a Mollay Károly által szerkesztett időszakban. A szakmai színvonal egy fikarcnyit sem szállt alább, de ahogyan a folyóirat egyre „szikárabb” történeti, helytörténeti periodikává formálódott, úgy apadt a néprajz tárgykörébe sorolható közlések száma. A „Helytörténetírásunk időszerű kérdései” illetve a „Kisebb közlemények” rovatokban ugyan majd’ minden évfolyamban találunk olyan cikket, mely tárgyát tekintve klasszikus néprajz, de a történeti néprajz apró közleményei fogytonfogytak. Nem tapasztaljuk már a Heimler által meghatározott első időszak „művelődéstörténelmi gyűjtemény”-re való törekvését, sem a Csatkai Endre által mesterien szerkesztett „minőségi eklekticista” folyóirat kisvárosi báját – a történettudomány magas színvonalon való művelésének igénye a szakma élvonalához igazodni akaró, igazi szaklapot formált a Szemléből.

Hozzávetőleges számításaim szerint az eddigi évfolyamokban megjelent „információhalmaz” 5-7 százaléka sorolható a néprajzhoz. A közlemények zöme a tárgyi néprajz témakörében született, azon belül is a gazdasági néprajz szakágban. Szerényebb mennyiségű a folklór és a társadalomnéprajz kutatási köréből származó anyag.

Amennyiben az új, modern szemléletű “Magyar Néprajz” címet viselő 8 kötetes összefoglalás szerkesztési szempontjai szerint vizsgáljuk a Soproni Szemlét, bátran mondhatjuk, hogy a leközölt anyag további 20-25 százaléka tartalmaz történeti néprajzi információkat – szinte valamennyi, a szakágon belüli kutatási terület hasznára.^{[302\(302\)](#)} Fájdalom, egyetlen téma kidolgozottsága sem olyan szintű és terjedelmű, hogy további szerteágazó kutatásokra még ne lenne szükség. A legtöbb részpublikáció talán az ipartörténet–céhtörténet témakörében született, de ismerve a feltárható anyag gazdagságát, ott is van még elég tennivaló.

Bár magam jó ideje már a város gazdasági néprajzával foglalkozom, de más szakágak iránt is érdeklődő néprajzkutatóként csak sajnálhatom, hogy a vármegye történetének feldolgozottsága – érzésem szerint – meg sem közelíti a várostörténet feldolgozottsági szintjét. Pontosabban fogalmazva: a kutatás intenzitása messze elmaradt a városra irányuló [403](#)figyelem szintjétől. Így még esély sem volt arra, hogy a községekre vonatkozó történeti néprajzi adatok és forrásfeltárások olyan mennyiségben jelentek volna meg a Szemle hasábjain, mint az a város esetében igaz, holott a Soós Imre által 1939-ben meghatározott kutatási irány és módszer komoly eredményekkel kecsegtetett.^{[303\(303\)](#)}

Az viszont bizonyosra vehető, hogy ha valaki az eljövendő időkben a szűkebb vagy tágabb régió néprajzának összefoglalására szánja rá magát, a Soproni Szemle eddig megjelent köteteit nagy haszonnal tudja forgatni. Pusztán ennek alapján nem tudja megírni munkáját – de ez egyetlen szakfolyóiratnak sem lehet reális célja –, ám a város és vidéke gazdaság-, település- és társadalomtörténetéhez, történeti néprajzához olyan bőséges mennyiségű forráshivatkozást és közölt anyagot talál, mint kevesen az országban!

***

Anton Sigel: Vászonfehérítés a bánfalvi völgyben, 1834. Akvarell, toll.
A Soproni Múzeum tulajdona. Ltsz.: K. 2002.1.2

2005. LIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 336Emlékezés a Soproni Szemle újraindításának 50. évfordulójára (1955–2005) / 404Askercz Éva: Művészet- és kultúrtörténeti írások a Soproni Szemlében

404Askercz Éva: Művészet- és kultúrtörténeti írások a Soproni Szemlében

A 20. századi soproni képzőművészet, festészet és szobrászat történetét nem a Soproni Szemle publikációira támaszkodva fogja megírhatni az utókor. Átfogó tanulmányokat e témában nemigen találunk a Szemle lapjain, de ugyanakkor kihagyhatatlanok lesznek azok az adatok, amelyek az egyes festők, ritkábban szobrászok életére, tevékenységére vonatkoznak a folyóiratban publikált megemlékezések, köszöntések és nekrológok sorában. Épp így azok a szűkszavú beszámolók, amelyek